

УДК 334.06

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V53(2025)-20

Краєвська Г.О., кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу соціального капіталу Інституту демографії та дослідження якості життя імені М.В. Птухи НАН України, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-0239-8855

e-mail: kraevskah@gmail.com

Міжсекторальна співпраця як інструмент зміцнення резильєнтності територіальних громад у воєнний період

Анотація. Проаналізовано зміну структури цінностей в умовах війни, яка вплинула на середовище формування міжсекторальної співпраці. Виявлено зниження активності міжсекторальної співпраці під час війни, що обумовлено появою викликів, які потребували оперативного реагування, переорієнтації зусиль і фінансів, а також частково руйнацією напрацьованих зв'язків. Виявлено обмеження розвитку міжсекторальної співпраці в розрізі її стейкхолдерів. Досліджено особливості міжсекторальної співпраці під час війни як інструменту зміцнення резильєнтності громад та обґрунтовано заходи для її розвитку. Основними з них є: підвищення професійного рівня управлінців, посилення критеріїв їх відбору та покращення систем моніторингу соціально-економічного стану громади; забезпечення прозорості роботи, стабільного фінансування та якісної матеріально-технічної підтримки для громадських та благодійних організацій; впровадження фінансових стимулів і формування культури соціальної відповідальності серед представників бізнесу. Створення сприятливих умов для співпраці також сприятиме запровадженню фондів розвитку громад, соціальних замовлень, грантової підтримки, програмного фінансування та системи податкових стимулів.

Ключові слова: резильєнтність; територіальні громади; трансформація; міжсекторальна співпраця; партнерство.

Halyna Kraievska, PhD (Economics), Leading scientific worker, Ptoukha Institute for Demography and Quality of Life Research of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Cross-sectoral cooperation as a tool for strengthening the resilience of local communities during wartime

Abstract. Introduction. In wartime, there is a high risk of instability, institutional chaos, and disorderly administrative actions. Under such conditions, local authorities often choose a solution that is acceptable in terms of budget constraints rather than the optimal one, which reduces the resilience of territorial communities. Informal cross-sectoral cooperation is widespread in Ukraine and is employed on a case-by-case basis. However, the formalization of partnerships faces indirect and direct constraints for each prospective stakeholder.

Purpose. The aim of the work is to study the peculiarities of cross-sectoral cooperation during wartime as a tool for strengthening community resilience and justifying measures for its development.

Results. The change in the value structure during wartime that influenced the environment for cross-sectoral cooperation formation was analyzed. A decline in cross-sectoral cooperation activity during wartime was identified. This decline is due to the emergence of challenges requiring rapid responses, reoriented efforts and finances, and the partial destruction of established ties. Limitations on the development of cross-sectoral cooperation in terms of its stakeholders were identified. Measures to develop cross-sectoral cooperation are justified.

Conclusions. Although cross-sectoral cooperation in Ukraine has negative dynamics during the war, it is an important tool for community resilience and post-war recovery. To promote cross-sectoral cooperation, management personnel must be more efficient, activities must be transparent, and funding for public and charitable organizations must be stable. Financial incentives should be applied to attract entrepreneurs. Implementing these measures will foster cross-sectoral partnerships and promote local community resilience.

Keywords: resilience; territorial communities; transformation; cross-sectoral cooperation; partnership.

JEL Classification: A 13, L31, R 22.

¹Стаття надійшла до редакції: 16.09.2025

Received: 16 September 2025

Постановка проблеми. Міжсекторальне партнерство є ефективним інструментом зміцнення резильєнтності територіальних громад, оскільки дозволяє залучати приватні інвестиції, скорочувати витрати на комунальні послуги, реалізовувати інфраструктурні проекти без боргового фінансування та ефективніше вирішувати місцеві проблеми шляхом об'єднання зусиль влади, бізнесу та громадськості. Партнерська взаємодія дозволяє її учасникам ефективно відповісти на актуальні суспільні виклики. Це особливо важливо для повоєнної відбудови, підвищення спроможності громад та забезпечення їх самостійного розвитку.

Забезпечення резильєнтності територіальних громад в Україні в сучасних умовах вимагає ефективного функціонування системи міжсекторального партнерства, яке спрямоване на розв'язання актуальних суспільних проблем. Така орієнтація партнерства допомагає запобігати процесам, що спричиняють суперечності та розшарування серед населення, а також сприяє регулюванню гарантій соціального забезпечення і захисту. Враховуючи зазначене, необхідність дослідження міжсекторального партнерства як інструмента зміцнення резильєнтності територіальних громад, а також аналіз перспектив розвитку моделі такого партнерства в сучасних українських реаліях підкреслюють важливість цієї теми для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження, спрямовані на зміцнення стійкості територіальних громад, охоплюють аналітичні матеріали та методичні рекомендації, створені такими організаціями, як Всеукраїнська Асоціація ОТГ [1] і Асоціація міст України [2]. Ці напрацювання акцентують увагу на питаннях стратегічного планування та підвищенні спроможності громад. Основна увага зосереджена на тому, як громади можуть успішно взяти на себе роль суб'єкта управління, формувати своє економічне майбутнє та покращувати якість життя населення. В зв'язку з викликами пов'язаними із війною стрімко зріс інтерес дослідників до питань стійкості як українського суспільства загалом, так і територіальних громад зокрема. Найбільш актуальними роботами в цій тематиці в останні роки є [3, 4; 5; 6].

Міжсекторальній співпраці присвячено значно менше досліджень. Зокрема особливості її застосування в контексті соціального розвитку територіальних громад відображено в дослідженні Заяць Т.А. [7]. Можливості впровадження інноваційних підходів до формування та реалізації міжсекторального партнерства представлено в праці Полякової Ю., Степанова А. та Дубіль Т. [8]. Окремі аспекти удосконалення моделі міжсекторальної співпраці досліджено в праці Назарчука О.М. [9]. Разом з тим питання застосування міжсекторальної співпраці для зміцнення резильєнтності територіальних громад залишається недостатньо

висвітленим у науковій літературі, що вказує на необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Формулювання цілей дослідження. Мета роботи полягає у дослідженні особливостей міжсекторальної співпраці під час війни як інструменту зміцнення резильєнтності громад та обґрунтування заходів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток партнерств в територіальних громад ґрунтується на мотивації спільних дій, певній системі цінностей, врегульованій формальними та неформальними правилами, нормами, зобов'язаннями у системі міжсуб'єктної взаємодії. Сформований простір довіри та спільних цінностей у межах територіальних спільнот створює сприятливе для продуктивної співпраці середовище, що активізує колективні зусилля у розв'язанні локальних соціально-економічних проблем. В умовах нестабільності, розбалансованості економіки громад та посилення ризиків руйнації традиційних моделей економічної поведінки суб'єктів ефективність соціальної взаємодії дедалі більше залежить від впливу неекономічних чинників; починає домінувати думка, з якою не можна не погодитись, що детермінантою розвитку стають цінності. Резильєнтність громад як спроможність протистояти ризикам і загрозам в умовах війни, адаптуватись до нової ситуації формується на іншій ціннісній основі, змінюються традиційні уявлення про головні життєві цінності та власне значущість соціальних практик.

За результатами соціологічних досліджень, проведених до початку воєнних дій на території країни, соціальна структура українського суспільства зазнала істотних змін, зокрема зросла ідентифікація більшості із середнім класом, розширився спектр економічних можливостей, набули поширення соціально прийнятні стратегії адаптації до умов нестабільності та реагування на прояви соціальної несправедливості в українському суспільстві [10]. Під час війни істотно змінилась структура цінностей для більшості громадян країни. Як показують соціологічні дослідження, у воєнний період почали домінувати базові потреби населення, зокрема збереження фізичного і психологічного здоров'я, міжособистісних стосунків, економічної та громадської свободи, моральності, безпеки та порядку; серед найменш затребуваних цінностей воєнного часу опинились влада й статус, селективність і розвиток. Така ієрархія цінностей відповідає складним умовам воєнного часу та необхідності у короткий термін сформувати основу резильєнтного розвитку, важливого для підтримки життєдіяльності в цей період.

В умовах війни зберігається високий ризик нестабільності, інституційної хаотичності і неупорядкованості у діях управлінських структур, хоча за висновками міжнародних експертів структури місцевого самоврядування виявили доволі високий рівень організаційної спроможності навіть у перші дні

воєнних дій на території країни. У вирішенні реальних проблем територіальних громад значущими можуть бути: неочікувані і непрогнозовані ефекти інституційної взаємодії суб'єктів, соціальна відповідальність/безвідповідальність бізнесу, громадська активність населення, його соціальна згуртованість чи дезінтегрованість. За таких умов місцевою владою нерідко обирається не оптимальний варіант вирішення проблем, а здебільшого прийнятний з погляду зору бюджетних обмежень, що нерідко знижує резильєнтність територіальних спільнот.

Потенціал соціального капіталу територіальних громад, його спроможність до конвертації та результативність діяльності інституційних структур (державних органів влади, місцевого самоврядування, суб'єктів комерційного та некомерційного господарювання) дедалі більше впливають на динаміку соціально-економічного розвитку спільнот. І хоча наслідки конвертації соціального капіталу громад можуть бути різними з широким спектром ефектів (як позитивного, так і негативного характеру, тобто від суспільно корисних – до деструктивних), проте продуктивна соціальна взаємодія в спільноті завжди підпорядкована довірі, відповідальності, партнерським відносинам.

Важливо, що в українському суспільстві зберігається позитивний радіус довіри, тобто домінування тих, хто довіряє державним і

недержавним структурам та іншим людям при збереженні значних відмінностей у розрізі вікових груп населення. Вищий рівень відкритості, готовності до комунікації і співпраці демонструють старші вікові групи населення країни, більш «закритими» з вищим рівнем недовіри є молодші групи населення. Таку ситуацію експерти розглядають як несприятливу для зміцнення соціального капіталу країни та зростання резильєнтності громад, оскільки відносно вищий рівень недовіри серед молоді, яка визначає перспективи розвитку людського капіталу країни, послаблює потенціал українського суспільства та окремих його спільнот [11]. Таким чином, наявними є суперечності, які мають вирішуватись в системі освіти і виховання, професійної підготовки кадрів, залучення молоді до виконання суспільно значущих проєктів розвитку.

За результатами дослідження «Громадянське суспільство України в умовах війни» видно, що до війни активність міжсекторальної співпраці була вищою. Зокрема, співпрацювали між собою 65,6 % опитаних благодійних та громадських організацій, з комерційними організаціями – 48,5 %, а вже після початку повномасштабного вторгнення 35,6 %; до війни 59,1 % благодійних та громадських організацій було запрошено до співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, а після початку війни цей показник знизився на 16,7 в.п. до 42,4 % (рис. 1).

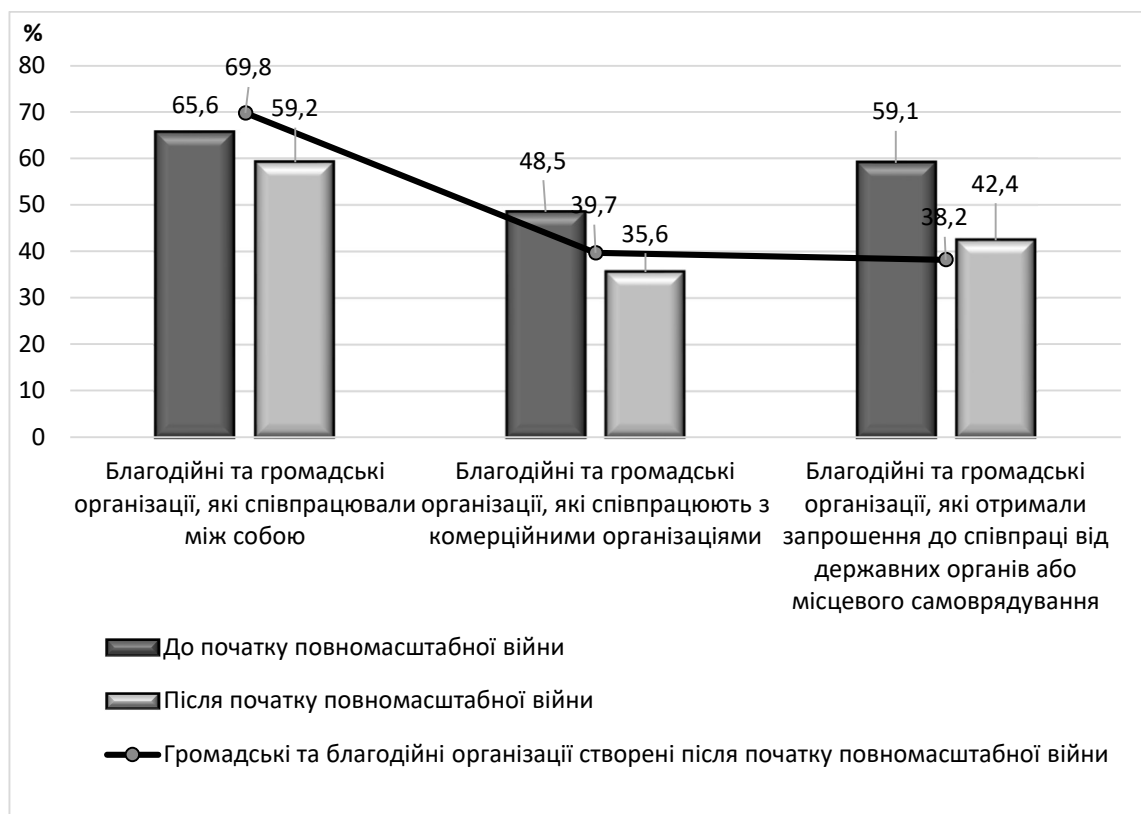

Рисунок 1 - Міжсекторальна співпраця у довоєнний та післявоєнний період, грудень 2022 р. – січень 2023 р.

Джерело: [12, с. 46 – 49]

Громадські та благодійні організації, що були утворені після початку повномасштабного вторгнення мають найвищі показники внутрішньої співпраці, що не значно відрізняються від довоєнної співпраці організацій, які утворились раніше. Однак на 10,6 в.п. цей показник є вище в порівнянні з діяльністю після початку повномасштабної війни давніших організацій. Це можна пояснити тим, що їх виникнення в більшості випадків цільово орієнтоване, потребує оперативних дій в короткі проміжки часу, що відбувається на тлі слабкого досвіду та зв'язків. Потреба у зверненні до колег в таких умовах є природним та стимулює співпрацю, особливо за потреби масштабування просторових або кількісних процесів охоплення діяльністю.

Зменшення активності в міжсекторальній співпраці з комерційними організаціями також пояснюється викликами, які отримав бізнес після початку війни, що вплинуло на стан цього виду взаємодії. Однак, слід зазначити, що тут зафіксована співпраця з громадськими та благодійними організаціями. Не враховано співпрацю з волонтерами, особливо в допомозі збройним силам. Негативною є тенденція у зменшенні співпраці з органами державної влади. На жаль концентрація на вирішенні кризових ситуацій в громадах залишила поза увагою важливі інструменти забезпечення їх стійкості, яким є міжсекторальна співпраця. Співпраця з місцевими органами влади оцінюється вище, ніж з центральною владою. Погано та дуже погано вдалося налагодити співпрацю в рамках спільного подолання наслідків війни з центральними органами влади 44,2 % респондентів і з місцевою 28,4 % опитаних благодійних та громадських організацій [12, с. 50].

Підвищення поінформованості громадян, представників бізнесу, посадових осіб місцевого самоврядування про дієві механізми міжсекторальної співпраці має бути етапом переходу до технологій впровадження найбільш ефективних форм на рівні територіальних громад. З метою поширення міжсекторальної співпраці доцільно на регіональних та районних рівнях залучити консультаційні інституції, які б регламентували розроблення договорів міжсекторальної співпраці для пошуку закордонних партнерів, ресурсів державної підтримки, внутрішніх ресурсів розвитку громади.

Міжсекторальна співпраця може реалізовуватися в двох основних формах: неформально і формалізовано. В Україні в більшості випадків міжпартнерська співпраця здійснюється на неформальній основі та виникає за потреби, коли проблеми є непомірними або коли одна із сторін (зазвичай це органи місцевого самоврядування) не можуть впоратися із нею самотужки. Також для України властива стимуляція міжсекторальної співпраці у соціально важливих сферах за підтримки міжнародних партнерів. Формальне партнерство передбачає здійснення взаємодії на основі контракту,

який визначає умови, обов'язки та відповідальність сторін партнерства. Формалізація партнерств має низку опосередкованих та прямих обмежень.

Для формалізації партнерства з боку органів місцевого самоврядування потрібне якісне планування розвитком громади на оперативну, тактичну та стратегічну перспективу. Що своєю чергою потребує наявності достовірної деталізованої інформації та високої професійної компетенції органів місцевого самоврядування, яка б передбачала як наявність *hard skills* у державному управлінні, так і наявність *soft skills* в першу чергу комунікаційних навичок, гнучкості та креативності мислення. Тому для стимуляції міжсекторального партнерства з боку органів місцевого самоврядування потрібно здійснювати професіоналізацію управлінських кадрів шляхом навчання та підвищення жорсткості критеріїв їх відбору та удосконалювати систему моніторингу соціально-економічного розвитку громади.

Для формалізації участі у міжсекторальному партнерстві з боку громадських організацій також існують обмеження та необхідні заходи щодо їх усунення. Зокрема недостатність або слабка стабільність їх фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Інформаційне, консультаційне та організаційне залучення буде ефективним у багатьох випадках, а залучення у якості повноцінного партнера дуже ускладнено. Те ж стосується благодійних організацій. Прозорість діяльності та стабільні джерела фінансування є складними критеріями для досягнення в умовах високого ступеня бідності. Але попри обмеження взаємодопомога, емпатія та участь є високими в суспільстві, про що свідчить безпрецедентна волонтерська активність, в тому числі в гуманітарній сфері. Звідси заходи зміцнення громадських організацій як сторони партнерства в матеріально-технічній та професійно-кваліфікаційній площині опосередковано сприятиме міжсекторальній співпраці. Впровадження інструментів прозорості та сприяння розвитку репутаційних цінностей сприятиме зміцненню благодійних організацій та трансформації ситуаційної волонтерської активності в більш довгострокову благодійну діяльність.

Для ініціювання формалізованого міжсекторального партнерства з боку підприємців потрібні фінансово-економічні стимули або формування культури соціальної відповідальності та репутації. Сприятиме створенню стимулів наявність фондів розвитку громад, соціальне замовлення, грантова або програмна підтримка, податкові стимули тощо. Зовні на рівні області або району можна застосовувати стимули для розвитку міжсекторальної співпраці шляхом застосування додаткових умов для програмної підтримки за прикладом міжмуніципальної співпраці, існування якої є необхідною передумовою фінансування проектів.

Резильєнтність громади передбачає здатність подолати вплив негативних наслідків. В цьому контексті необхідними для територіальної громади якостями є гнучкість, адаптивність, нестандартність мислення її стейкхолдерів, що дасть змогу бачити нові можливості та пришвидшити виконання поставлених цільових орієнтирів і реагувати на небезпеки чи інші потрясіння вчасно та ефективно, зберігаючи, а також відновлюючи свої основні базові структури та функції. Партнерська співпраця дає змогу здійснювати спільні дії, які є найрезультативнішими або ефективнішими, ніж дії здійснені окремо. Для зміцнення резильєнтності громад через міжсекторальну співпрацю потрібно передбачити її впровадження у плануванні розвитку громад, проводити оцінку можливостей, потреб і наявних ресурсів для такої взаємодії, сприяти на основі цього укладанню договорів та реалізовувати контроль за їх виконанням, здійснювати наснаження стейкхолдерів співпраці.

Висновки. В умовах війни зберігається високий ризик нестабільності, інституційної хаотичності та неупорядкованості у діях управлінських структур. За таких умов місцевою владою нерідко обирається не оптимальний варіант вирішення проблем, а здебільшого прийнятний з погляду бюджетних обмежень, що нерідко знижує резильєнтність територіальних спільнот. В українському суспільстві зберігається позитивний радіус довіри, який є вищим у старшого покоління в порівнянні з молоддю, що на перспективу матиме несприятливий вплив на

формування резильєнтності громад. Під час війни активність міжсекторальної співпраці суттєво знизилась. Зростання співпраці спостерігалось лише між громадськими та благодійними організаціями, які були утворені під час війни, що пояснюється наявністю додаткових стимулів, до яких належать: необхідність оперативного реагування, масштабування просторових та кількісних процесів, відсутність досвіду за необхідності його здобувати в екстремальних умовах. В Україні поширена неформальна міжсекторальна співпраця, яка використовується ситуативно, а формалізація партнерств має низку опосередкованих та прямих обмежень у кожного із її перспективних стейкхолдерів.

Для ефективного розвитку міжсекторальної співпраці як засобу зміцнення резильєнтності територіальних громад потрібно наголосити на кількох ключових аспектах: підвищення професійного рівня управлінських кадрів, посилення критеріїв їх відбору та вдосконалення систем моніторингу соціально-економічного стану громад; забезпечення прозорості діяльності, стабільного фінансування та належної матеріально-технічної підтримки для громадських і благодійних організацій; застосування фінансових стимулів і формування культури соціальної відповідальності серед бізнесу. На створення сприятливих умов для співпраці позитивно впливатиме запровадження фондів розвитку громад, соціальне замовлення, грантова та програмна підтримка, а також податкові стимули.

Література:

1. Як громади України забезпечують стійкість в умовах війни. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/yak-gromadi-ukra%D1%97ni-zabezpechuyut-stijkist-v-umovax-vijni-pidsumki-vebinaru/>.
2. Академія стійкості: комплексні плани просторового розвитку території. Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/akademiya-stijkosti-kompleksni-planu-prostorovogo-rozvytku-terytoriyi>.
3. Інструменти забезпечення резильєнтності українського суспільства : монографія / за ред. Е. М. Лібанової ; авт. колектив. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2025. 372 с.
4. Лібанова Е. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 4(58), С. 3-23. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>.
5. Дяконенко О., Нечитайло Т. Роль резильєнтного потенціалу громадських організацій у відновленні територіальних громад України. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 3 (57). С. 122-140. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.122>.
6. Горбата Л. П., Синельник Т. Б. Особливості національної системи стійкості на рівні територіальних громад в умовах війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 191-196. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2568/2604>.
7. Заяць Т., Краєвська Г. Міжсекторальна співпраця в контексті соціального розвитку територіальних громад України. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1 (59), С. 59 – 77. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.059>.
8. Полякова Ю., Степанов А., Дубіль Т. Інноваційні підходи до формування та реалізації міжсекторального співробітництва. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-113>.
9. Назарчук О. М. Еволюція парадигми міжсекторальної взаємодії в контексті оптимальної моделі для України. *Політикус : наук. журнал*. 2024. № 4. С. 83-88. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/21444/1/14.pdf>.
10. Українські соціологи обговорили, як змінюються українці під час війни і якими вони стануть після її завершення. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.
11. Невидимий клей: дослідження соціального капіталу в Україні. Rating Group. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/nevidimiy_kley_doslidzhennya_socialnogo_kapitalu_v_ukraini.html.
12. Громадянське суспільство України в умовах війни. Звіт за результатами дослідження. К.: КМІС, грудень 2022 – січень 2023. 64 с. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya>.

References:

1. Vseukrajinsjka Asociacija OTGh (2024). Jak ghromady Ukrainy zabezpechujutj stijkistj v umovakh vijny. <https://hromady.org/yak-gromadi-ukra%D1%97ni-zabezpechuyut-stijkist-v-umovax-vijni-pidsumki-vebinaru/>.
2. Asociacija mist Ukrainy (2025). Akademiya stijkosti: kompleksni plany prostorovogho rozvytku terytoriji. <https://www.auc.org.ua/novyna/akademiya-stijkosti-kompleksni-plan-prostorovogo-rozvytku-terytoriji>.
3. Libanovoa, E. (Ed.). (2025). *Instrumenty zabezpechennja rezyljentnosti ukrajinskogho suspilstva*. FOP Liburkina.
4. Libanova, E. (2024) Rezyljientnistj socioekonomichnoji systemy Ukrainy do shokiv, sprychynenykh vijnoju: specyfika formuvannja i reaghuvannja. *Demoghrafija ta socialjna ekonomika*, 4 (58), 3–23. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>.
5. Djakonenko, O. & Nechytajlo, T. (2024). The Role of the Resilient Potential of Public Organizations in Reconstruction of Territorial Communities of Ukraine. *Demoghrafija ta socialjna ekonomika*, 3 (57), 122-140. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.122>
6. Ghorbata, L. & Synelnyk T. (2023). Features of the national resilience system at the level of local communities in wartime. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, 22, 191-196. <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2568/2604>.
7. Zaiats, T. & Kraievska, H. (2024). Intersectoral Cooperation in the Context of Social Development of Territorial Communities of Ukraine. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1 (55), 59-77. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.059>.
8. Poljakova, Ju., Stepanov, A. & Dubilj T. (2024) Innovative Approaches to the Formation and Implementation of Cross-sectoral Cooperation. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2024. 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-113>.
9. Nazarchuk, O. M. (2024). The Evolution of the Paradigm of Cross-sectoral Interaction in the Context of the Optimal Model for Ukraine. *Politykus : nauk. Zhurnal*, 4, 83-88. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/21444/1/14.pdf>.
10. Ukrinform (2022). Ukrajinsjki sociology obghovoryly, jak zminjutytsja ukrajinci pid chas vijny i jakymy vony stanutj pislja jiji zavershennja. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.
11. Rating Group (2023). *Nevydymyj klej: doslidzhennja socialnogho kapitalu v Ukraini*. <https://www.ratinggroup.ua/news/nevidimyj-klej-doslidzhennja-socialnogo-kapitalu-v-ukraini>
12. Kyjivskij mizhnarodnyj instytut sociologhiji (2022). Zvit za rezul'tatamy doslidzhennja, KMIS. <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennja>.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License